

PANAMA

GIDA SEKTÖRÜ PAZAR ARAŞTIRMASI RAPORU

Tarih : Aralık 2024

Raporu Hazırlayan: Panama Ticaret Müşavirliği

1. Ülke Pazarında Gıda Sektörü

Panama yaklaşık 4.4 milyonluk nüfusu ve 75.000 m² lik coğrafi alanı ile görece küçük bir ülke sayılmaktadır. Kuzey ve güney amerikayı birleştiren coğrafi konumu, sahip olduğu Panama Kanalı ve gelişmiş bankacılık sektörü ile üretimden ziyade bir hizmet sektörü ülkesidir. Bu kapsamda, ülkede gıda ürünlerinin tamamına yakın bir kısmı ithal edilmektedir. Öyle ki, 2021’de tarım sektörü GSYİH’nin yalnızca %2’sini, 2020’de %2.4’ünü ve 2019’da %1.9’unu oluşturmuştur.

Panama Gıda Ajansı (APA) tarım ve endüstriyel gıda üretimi, ihracat ve ithalat süreçlerinin yönetiminden sorumlu kurum olarak yetkilendirilmiştir. APA, hayvansal, bitkisel ve mineral kaynaklı hammadde, ürün ve yan ürünlerin denetimini yapmakta ve bunların transit geçişleri ve aktarım operasyonları dahil olmak üzere tüm ulusal veya ithal gıda süreçlerine uyum sağlamasını hedeflemektedir.

Ülkede muz, ananas, plantain (muza benzer bir meyve), kavun, karpuz ve kahve gibi ürünlerin üretimi ile ulusal talep karşılanmakta ve fazlası da ihraç edilmektedir. Ancak tahıl, hububat, işlenmiş ve taze kırmızı et, tropikal olmayan iklimlerden gelen meyve ve sebzeler, şarap ve yağ gibi işlenmiş ürünler için Panama dışa bağımlı durumdadır.

Ulusal İstatistik ve Sayım Enstitüsü’ne (INEC) göre, süt üretimi 2015’te 205 milyon litre iken, 2023’te 179 milyon litreye gerilemiş olup, ineklerin sayısı 2015’te 231.400 iken 2023’te bu sayı 157.500’e düşmüştür. Ayrıca, 2024’ün ilk çeyreğinde kesilen büyükbaş hayvan sayısı, 2023’ün aynı dönemine göre %8.9 oranında azalmıştır. Süt ve süt ürünlerinde ulusal tüketimi karşılamak için talebin %33’ü ithal edilmektedir.

Ülkede kümes hayvancılığı sektörü büyükbaş hayvancılığa göre daha iyi bir durumda olup, 2023’te 107 milyon tavuk üretilmiş ve kişi başı 54 kilo tavuk tüketilmiştir. Yumurta üretimi ise 764 milyon birime ulaşmış ve kişi başına 188 birim tüketim gerçekleşmiştir.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)’ne göre, Panama’nın 2022 yılında *tahıllar için ithalat bağımlılık endeksi* oldukça yüksek olup bu oran **%66.8** olarak açıklanmıştır.

FAO tarafından Panama’nın gıda ithalatına bağımlılık yüzdeleri 2013 yılı itibarıyla;

Bitkisel yağlar: %114.7

Yağlı tohumlar: %80.3

Tahıllar: %65.5

Kuru baklagiller: %54.7

olarak gerçekleşmiştir. Mezkur ithalat bağımlılığı, bir yandan kişi başı gıda tüketimindeki artışa, diğer yandan ulusal üretimdeki sınırlı büyümeye bağlanmaktadır.

Panama, unlu mamuller ve fırın ürünlerinin yoğun olarak tüketildiği bir ülke olduğundan mısır, buğday ve pirinç gibi hammaddelere olan talep yerel üretimi aşmaktadır. Bahse konu sektörde öne çıkan yerel firmalar arasında **Riba Smith** (süpermarket ancak kendi

markası ile üretim yaptırmaktadır), **Bimbo de Panama** ve **Nestlé** yer almakta olup, bu şirketler ithal gıda ürünleri seçenekleri de sunmaktadır.

2024 yılı Ocak ve Eylül ayları arasında, Gıda İthalat Bildirim Sistemi (SISNIA) istatistiklerine göre insan ve hayvan tüketimine yönelik ürünlerle yüklü tahmini 47.453 konteyner ülkeye giriş yapmış; Panama Gıda Ajansı'na (APA) göre ise gıda sektöründe ithal edilen ürünler arasında tahıllar, alkollü içecekler, sirke, un, sebze, meyve, mayonez, konserve ürünler, et suyu ve baharatlar gibi çeşitli gıda ürünleri öne çıkmıştır.

Aşağıda yer alan fotoğrafta Ocak-Eylül 2024 döneminde Panama'nın gıda ürünleri en çok ithal ettiği ülkeler ve konteynır sayıları yer almakta olup, ülkemiz ilk 10'da 7. sırada yer almaktadır. Burada dikkat çeken bir diğer husus ise ülkemizin bu listede yer alan ülkeler arasında *coğrafi olarak Panama'ya en uzak ülke* konumunda oluşudur. SISNIA tarafından yapılan açıklamada ülkemizden ithal edilen 1.013 konteynırda **makarna, ayçiçek yağı, sekerli mamüller ve buğday unu** ürün gruplarının yer aldığı ifade edilmiştir,

Fotoğraf 1: APA tarafından Ocak-Eylül 2024 arasında Gıda Sektöründe Ülkeye Giren Konteynır Sayısı (Ülke)

1.1 İlgili Sektörde Üretim

Tarım alanında Panama'da üretilen ürünler başlıca muz, karpuz, ananas, kavun, plantain, portakal, çilek, kahve, patates, domates, soğan, havuç ve mısır bulunmaktadır. Öte yandan, daha az miktarda üretilen diğer ürünler ise kakao, guava, papaya ve gurme kahve olarak sıralanmaktadır. Ayrıca soslar, baharatlar ve çeşniler sektörlerinde bazı firmalar uluslararası ticaret yapmaktadır.

Ülkede her alanda üretim oldukça sınırlı olduğu ve gıda sektörüne olan talep tabiatı gereğiyle her daim var olduğu için, ülkemiz gıda sektörünün Panama pazarına girmesinde mutlak suretle fayda görülmektedir.

1.2 Ortalama Üretici Fiyatları

Tarım üretimi dışındaki üretim fiyatlarına ilişkin resmi bir veri bulunmamaktadır. Ancak, Tarım Bakanlığı (MIDA), üretim için normatif maliyetlere ilişkin bazı dönemlerde raporlar yayınlamaktadır. Bu raporlar, toprak türüne, gerekli malzemelere ve işçiliğe bağlı olarak değişen fiyatlar gibi bilgileri içermektedir. Ortalama maliyetler yıl ve gıda ürünü bazında düzenlenmekte olup, daha sonra farklı gıda çeşitlerine göre ayrıntılandırılmaktadır. Bahse konu raporlara aşağıda yer alan link üzerinden erişim sağlanmaktadır.

<https://mida.gob.pa/direcciones/direccion-de-agricultura/costos-de-produccion-de-los-rubros-agricolas/>

1.3 İlgili Sektörde Üretici Yerli Firmalara İlişkin Bilgiler

Rimith (Riba Smith süpermarket zincirinin kendi adına oluşturduğu marka) farklı gıda gruplarında ürünler üreten yerel bir şirkettir. Çoğunlukla ekmek ve hamur işleri üzerine yoğunlaşan firma, son dönemde yoğurt ve dondurma gibi süt ürünleri üretimine de başlamıştır.

Ekmek, bisküvi ve pastane ürünleri sektöründe ise **Bimbo** firması ön plana çıkmaktadır. 2007 yılında bir yerel şirketi satın alarak Panama pazarına giriş yapan şirket, beyaz ekmek kategorisinde pazar lideri konumunda ve uygun fiyatları sebebiyle tüketiciler tarafından tercih edilmektedir. Bu alandaki bir diğer önemli şirket, 57 yıldan uzun bir süre önce kurulan maya ve karbonat üreticisi **Levapan**'dir. **Pascual S.A.** ise ağırlıklı olarak kurabiye üreten ancak ürün gruplarında kızartılmış atıştırmalıklar ve şekerlemeler de bulunan Panamalı bir şirkettir.

Un sektöründe öne çıkan markalardan **Gold Mills**, 1995 yılında başka bir un şirketini satın alarak faaliyetlerine başlamış olup, hem endüstriyel hem de günlük kullanım için un üretimi yapmaktadır. Empanada veya hojaldra gibi yerel Panama yemekleri için un ve un karışımları üreten bir firmadır. **Harinas del Istmo S.A.** ise 1991 yılında kurulmuş bir diğer ulusal marka olup, yalnızca un üretimine odaklanmaktadır.

Et sektöründe, 60 yılı aşkın süredir Panama piyasasında faaliyet gösteren **Fortunato Mangravita S.A.** ve 1933 yılından bu yana ülkede sucuk ve jambon üretimi yapan **Productos Kiener** firmaları yer almaktadır.

Süt ürünleri sektöründe **Bonlac**, yıllar içinde farklı holdingler tarafından satın alınmasına rağmen piyasadaki güçlü varlığını sürdürmektedir. Ürün yelpazesi; süt, yoğurt, krema, dondurma ve bazı meyve bazlı içecekler ile kefirden oluşmaktadır. Bonlac'ın en yakın rakiplerinden biri, benzer ürün gruplarında faaliyet gösteren **Estrella Azul**'dur. Ayrıca, süt markası **La Chiricana**'nın sahibi olan **Dos Pinos Cooperativa** da sektörde önemli firmalar arasında yer almaktadır.

İçecek sektöründe ise Panama'da oldukça yoğun şekilde tüketilen bira ve enerji içecekleri ile meyveli soda üretimi yapan **Cervecería Nacional** markası ile **Casa Bruja** ve **La Rana Dorada** yer almaktadır.

Melo S.A., uluslararası pazarda da aktif olup, piyasa devi olarak öne çıkmaktadır. Taze ve dondurulmuş kümes hayvanları ürünlerinden mısır bazlı ürünlere kadar geniş bir ürün yelpazesi sunan firmanın ülkemizden de ithalatı bulunmaktadır.

Unicola, genellikle soda ve meyve suyu üreten ve düşük fiyatı sebebiyle düşük gelir grubu tüketiciler tarafından kalite algısı kötü olarak konumlanan bir Panama markasıdır.

Nestle, ketçap ve domates sosunu Panama'da üretmektedir. **La Doña** ve **Productos Lux. S.A. (Proluxsa)** firmaları da sos sektöründeki yerel firmalar olarak pazarda yer almaktadır. La Doña, çeşniler, soslar, çorbalar, sirke, jelatin, pankek karışımı, şurup, baharatlar, çeşniler ve yulaf ürünleri üretmektedir. Proluxsa ise Orta Amerika ve Karayipler'deki ana sirke üreticisidir. Sirke ana ihraç ürünü olmasına rağmen, ayrıca meyve suyu, çeşni sosları, acı soslar, vanilya özü ve konserve ananas da yabancı pazarlara satmaktadır.

Cafe Duran, Panama'da en çok tüketilen kahve markalarından biridir. Farklı sunumlarda kahve ve infüzyonlar ya da çay çeşitleri sunmaktadır. **Palo Alto** ve **Finca Lerida** gibi yüksek kaliteli Panamalı markalar ise daha yüksek gelir grupları tarafından tercih edilmektedir.

2. Ülkenin Sektörde Dış Ticareti

2.1 Gıda Sektöründe Panama'nın En Fazla İthalat Gerçekleştirdiği İlk 10 Ülke

	Ülke	İthalat Değeri (\$)	Miktar (kg)	Yüzde(%) (İthalat Yüzdesi/Toplam İthalat)
1	ABD	711.759.137	677.092.427	38.91 %
2	Kosta Rika	152.742.115	39.810.528	8.35%
3	Brezilya	82.053.547	211.882.739	4.49%
4	Meksika	81.106.886	29.956.497	4.43%
5	Guatemala	69.220.362	29.855.016	3.78%
6	Uruguay	65.809.929	125.673.911	3.60%
7	Kolombiya	62.737.171	31.630.907	3.43%
8	Şili	56.496.829	22.983.957	3.09%
9	Kanada	55.618.415	54.329.310	3.04%
10	İspanya	47.761.575	11.269.836	2.61%

2.2 Gıda Sektöründe Panama'nın En Fazla İhracat Gerçekleştirdiği İlk 10 Ülke

	Ülke	İthalat Değeri (\$)	Miktar (kg)	Yüzde(%) (İhracat Yüzdesi/Toplam İhracat)
1	ABD	137.054.027	133.835.463	26.23%
2	Hollanda	87.972.331	175.944.056	16.84%
3	Çin-Tayvan	55.053.633	9.050.321	10.54%
4	Meksika	41.594.353	48.246.914	7.96%
5	İngiltere	36.145.834	70.492.428	6.91%
6	Kosta Rika	22.759.831	58.581.127	4.36%
7	Çin	20.549.568	3.554.189	3.92%
8	İspanya	15.956.320	21.134.652	3.06%
9	Danimarka	15.843.436	3.405.909	3.02%
10	Almanya	10.659.660	1.916.981	2.05%

2.3 Gıda Sektöründe Panama'nın Altılı Tarife Bazında En Fazla İthalat Yaptığı Ürünler (10 Ürün)

Gümrük Tarife Kodu (6 Basamaklı)	Ürün Adı	İthalat Değeri (\$)	Türkiye'den İthalatı (\$)	Türkiye'den İthalatının Payı (%)
100590	Mısır (Tohumluk Olmayan)	155.732.833	0	0%
210690	Diğer Gıda Müstahzarları	139.869.483	79.122	0.05%
100610	Pirinç (Çeltik)	89.762.272	0	0%
150790	Soya Ssosu	54.845.969	0	0%
100119	Durum Buğdayı	51.915.586	0	0%
200410	Patates	31.741.066	0	0%
160414	Ton Balığı	26.828.797	0	0%
190531	Tatlı Bisküviler	24.480.906	463.042	1.8%
040690	Çedar Peyniri	23.554.596	0	0%
190590	Ekmek Pasta Bisküvi Kapsülleri	22.426.642	97.748	0.4%

2.4 Gıda Sektöründe Panama'nın Altılı Tarife Bazında En Fazla İhracat Yaptığı Ürünler (10 Ürün)

Gümrük Tarife Kodu (6 Basamaklı)	Ürün Adı	İhracat Değeri (\$)	Türkiye'ye İhracatı (\$)	Türkiye'ye İhracatının Payı (%)
080390	Muz	146.834.620	0	0%
030617	Donmuş Karides	58.601.903	0	0%
151110	Palm Yağı	49.839.086	0	0%
150420	Balık Yağı	33.322.850	0	0%
090122	Kavrulmuş Kafeinsiz Kahve	24.420.870	4.370	0.01%
170113	Şeker Kamışı	24.254.453	0	0%
080711	Karpuz	13.515.853	0	0%
020230	Dondurulmuş Sığır Eti	12.136.376	0	0%
030232	Sarı Yüzgeçli Orkinos(Ton)	10.660.632	0	0%
040711	Tavuk Yumurtası	9.969.387	0	0%

3. Sektörde Ülkemizden İhracat (Değer ve Miktar)

3.1 Sektörde Ülkemizin Panama'ya İhracatı (\$1.000) *INEC

	Gümrük Tarife Kodu (6 Basamaklı)	Ürün Adı	2019	2020	2021	2022	2023
1	1905.32	Waffle ve gofret	125.188	53.825	62.723	258.915	725.780
2	1905.31	Kurabiye, Bisküvi	196.854	156.177	157.939	180.437	463.042
3	1108.12	Nişasta, Mısır	302.668	440.067	241.003	252.380	458.203
4	1704.90	Sugar Şekerlemeler, Kakao İçermeyen, Diğer	115.718	75.313	98.759	118.021	331.535
5	1806.32	Çikolata ve diğer hazırlıklar, dolgulu olmayan	148.164	117.614	215.067	315.004	312.149
6	1509.20	Zeytinyağı ve fraksiyonları, rafine olup olmaması fark etmeksizin	-	-	-	221.052	281.325
7	0806.20	Kuru Üzüm	318.162	232.458	274.569	196.729	161.041
8	1806.31	Çikolata ve diğer hazırlıklar, dolgulu	464.581	162.084	497.726	682.915	155.959
9	1702.30	Glukoz (dekstroz) ve Glukoz Şurubu	112.629	44.040	43.318	117.915	152.681
10	0804.20	İncirler, Taze veya Kurutulmuş	40.357	84.326	124.758	252.380	117.608

3.2 Sektörde Ülkemizin Panama'ya İhracatı (kg) *INEC

	Gümrük Tarife Kodu (6 Basamaklı)	Ürün Adı	2019	2020	2021	2022	2023
1	1905.32	Waffle ve gofret	76.105	32.390	35.843	123.767	360.353
2	1905.31	Kurabiye, Bisküvi	125.478	110.587	96.297	89.545	211.770
3	1108.12	Nişasta, Mısır	661,619	920.440	415.400	261.000	565.700
4	1704.90	Sugar Şekerlemeler, Kakao İçermeyen, Diğer	77.056	42.835	52.104	79.989	27.627
5	1806.32	Çikolata ve diğer hazırlıklar, dolgulu olmayan	88.142	55.895	92.739	137.074	129.322
6	1509.20	Zeytinyağı ve fraksiyonları, rafine olup olmaması fark etmeksizin	-	-	-	86.736	66.410
7	0806.20	Kuru Üzüm	156.250	127.050	147.000	105.000	84.060
8	1806.31	Çikolata ve diğer hazırlıklar, dolgulu	276.342	83.382	243.425	308.365	75.732
9	1702.30	Glukoz (dekstroz) ve Glukoz Şurubu	235.100	96.000	57.000	124.590	185.900
10	0804.20	İncirler, Taze veya Kurutulmuş	4.789	9.557	13.635	14.651	12.729

4. Sektörde İhracat Yoluyla Pazara Giriş

Pazara giriş yapmak isteyen firmaların ülkede sektöre ilişkin belirlenen gereksinimleri yerine getirmeleri gerekmektedir. Panama'ya gıda ithalatı yapmak için gerekli ana belge **sağlık kaydır**.

30 Mart 2021 tarih ve 206 Sayılı Kanun, APA'yı agro-sanayi ve sanayi üretimi, gıda ihracat ve ithalatı, transit ve aktarma işlemlerinin yönetimi ve denetimini sağlamak amacıyla yetkilendiren bir devlet kuruluşu olarak tanımlamaktadır. APA, hayvan sağlığı,

bitki sağlığı, karantina, güvenlik standartları oluşturmak ve uluslararası ticaret standartlarına uygunluk sağlamakla görevlidir. Bu kurum, ürünlerin ülke içinde tktlebilmesi için standartların belirlenmesinde Sağlık Bakanlığı (MINSA) ve Tarım Bakanlığı (MIDA) ile koordineli olarak çalışmakta olup MINSA, insan tüketimi için ürünlerin sağlık kayıt başvurularını inceleyip onaylamaktan sorumlu Bakanlıktır. Paketlenmiş, şişelenmiş veya ambalajlanmış, fabrika markası ve özel adı bulunan tüm gıda ürünleri ile terapötik özellik taşımayan gıda rnlerinin, Panama Cumhuriyeti'nde üretilmesi, ithal edilmesi veya pazarlanması durumunda yetkili makam tarafından verilen sağlık kaydına sahip olması gerekmektedir. İthal edilen ürünlerin sağlık kaydının yapılması için herhangi bir ücret ödenmemektedir.

Bir gıda ürününün sağlık kaydının geçerliliği, 7 yıl olup süre sonunda belgenin kullanım süresi uzatılabilmektedir. Sağlık kaydı başvurusu, Entegre Süreç Sistemi (SIT) zerinden yapılmakta ve ithal edilen ürünler için sağlık kaydı başvurusu, ithalatçı tarafından elektronik bir formda yeminli beyannameli olarak SIT'ye sunulmalıdır.

Bu başvuru, ithalatçı tarafından yapılırsa da kayıt için gereken birçok bilgi *Türk retici firma tarafından sağlanmak durumundadır.*

Gerekli bilgi ve belgeler:

- 1- Başvuruyu yapan firmanın adı ve genel bilgileri (İTHALATÇI FİRMA)
- 2-Ürünün adı
- 3-Üreticinin adı ve adresi
- 4-Fabrikanın adı ve adresi
- 5-Gıda veya ürünün menşe ülkesi ve eğer hazır paketlenmiş son ürün başka bir ülkeden ithal ediliyorsa ürünün geldiği ülke
- 6-rn açıklaması
- 7-Ürünün menşe ülkesinde veya pazarlama yapıldığı ülkede düzenlenen, serbest satış belgesi veya eşdeğer (ithal edilen ürünler için). (rnn kaydedileceği ticari adı, Serbest Satış Belgesinde belirtilenden farklıysa, sağlık otoritesi veya belgenin düzenlendiği ülkenin yetkili makamı bunu belgelendirmesi gerekmekte olup; bu mümkün değil ise ithalatçı tarafından, belgede açıklanan ürünün Panama'da başka bir ticari adla kaydedilmek istendiğini kanıtlayan bir yeminli beyanname sunulması gerekmektedir.)
- 8-Ürünün niteliksel-kantitatif formülü
- 9-Üretim yönteminin açıklaması
- 10-Ürünün depolama ve stabilite bilgileri
- 11-Ürünün orijinal etiketinin dijital kopyası veya taranmış hali
- 12-Parti sistemi açıklaması
- 13-Gıda güvenliğini korumak için yetkili makamların belirlediği herhangi bir diğer teknik ve bilimsel bilgi

1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10 ve 11 numaralı belgeler İspanyolca veya İngilizce olarak sunulabilmekte olup, diğer belgelerin yalnızca İspanyolca dilinde tevsik edilmesi gerekmektedir. Eğer başka bir dilde ise, yetkili bir yeminli tercüman tarafından çevrilmeli ve orijinal belgelerle birlikte sunulmalıdır. Aynı sağlık kaydı numarası altında, şekil, miktar ve ağrılık açısından farklı tat veya görünüme sahip ürünlerde en fazla on ürün kaydı aynı kayıt numarası altında yapılabilir.

Panama Hukuku, markayı; Ticaretin içinde bir ürün veya hizmeti ayırt edebilecek özelliklere sahip herhangi bir işaret, kelime, bu öğelerin kombinasyonu veya başka bir yöntem olarak tanımlamakta; yerek kanunlar ile markalar koruma altına alınmaktadır. Marka tescili için, başvuru sahibi firma, tescil ücreti olarak yüz kırk dolar elli sent (140.50 USD) ödeme yapmakta (ilk on yıl için koruma hakları ücreti 100 USD kayıt için 4.50USD ve işlem ücreti 36USD). Marka başvurusu birden fazla sınıfta yapılırsa, her ek sınıf için yüz on iki dolar (112USD) ödeme yapılması gerekmektedir. Başvuru sürecinin yetkili bir avukat tarafından yapılmasının ardından Endüstriyel Mülkiyet Kayıt Genel Müdürlüğü tarafından onaylanması yaklaşık olarak bir yıl sürmektedir.

4.1 Sektör İçin Hedef Bölgeler/Şehirler

En kalabalık şehirler Panama City ve Arraijan olup, gıda ürünleri için hedef şehir 2023 INEC nüfus sayımına göre 1.439.575 nüfusu ile en yoğun nüfusa sahip olan Panama City'dir. Panama City, birçok farklı ülkeden ve gelir seviyesinden kişilere ev sahipliği yapmaktadır. Bu iki şehirdeki çok kültürlü nüfus, ithal ürünlere en fazla ilgiyi gösteren kesimdir.

Colon, 281.956 nüfusu ile dördüncü en büyük şehir olup, aynı zamanda atin Amerika bölgesinin en büyük serbest ticaret bölgesi olan Kolon Serbest Ticaret Bölgesine (CFZ) ev sahipliği yapmaktadır. Bu şehirde yaşayan kişilere yönelik olmasa da, sunduğu lojistik imkanlar ve dağıtım kanalları sebebiyle serbest bölge, yalnızca gıda değil diğer tüm sektörler için çok faydalı bir hedef bölge konumundadır. CFZ, 2023 yılında 33.368 milyon dolar hacminde ticaret gerçekleştirmiş olup, diğer Latin Amerika ülkelerine giriş sürecini de kolaylaştırmaktadır.

4.2 Sektörde Önde Gelen Firmalar ve Pazarın Yapısı

Süpermarketler	Şube Sayıları
Super Xtra	54
Super 99	49
Supermercados Rey	32
El Machetazo	16
Riba Smith	12
Pricesmart	7
El Fuerte	2

Ülkedeki en büyük gıda ürünleri satış noktaları Super 99, Super Xtra, Riba Smith ve El Machetazo gibi büyük süpermarket zincirleridir. Yukarıda yer alan tabloda ülkede en fazla şubesi bulunan süpermarketlerin listesi yer almaktadır. Daha yüksek alım gücüne sahip tüketicilere hitap eden süpermarketler arasında Supermercados Rey ve Riba Smith öne çıkmakta olup, bu iki süpermarket geniş ürün çeşitlilikleri ve şube sayıları ile pazara hakim konumdadır.

Orta-düşük alım gücüne sahip tüketicilere yönelik süpermarket segmentinde ise El Machetazo, Super 99 ve Xtra yer almaktadır. El Machetazo, orta-düşük gelir grubuna hitap

eden ana süpermarketlerden biri olup, yerel ürünler ile ABD ve Çin'den gelen ürünlerin ağırlıkta olduğu bir portföye sahiptir. Benzer şekilde Super 99 ve Xtra, ithal ürün çeşitliliğinin diğer süpermarketlere kıyasla daha az olduğu, ancak bu gelir grubuna uygun ürünlerin bulunduğu mağazalardır.

Pricesmart ve Sysco, toplu alımda uygun fiyatlarla satış yapan ve üyelik sistemi ile girişe izin veren büyük satış mağazalarıdır. Bu mağazalarda ürünlerin genel olarak ABD ve AB ülkelerinden oluştuğu, Latin Amerika bölgesinden ürünlerin yer almadığı gözlenmektedir. Ülkede çok sayıda bakkal ya da halk arasında "chinitos" olarak bilinen küçük mağazalar yer almaktadır. Bu mağazalar, temel ihtiyaç ürünlerinin yer aldığı küçük büfeler olup, çoğunlukla tek bir şubeye sahiptir ve aile işletmesi olarak faaliyet göstermektedir. En önemli zincir küçük-marketler ise ülke genelinde benzin istasyonlarında ve dinlenme tesislerinde yer alan ve 24 saat açık olan Va y Ven ve AM-PM'dir. Bu mağazalarda daha çok atıştırmalık gıda ürünleri ve içeceklere yoğun talep bulunmaktadır.

4.2.1 İlgili Oda/Birlik/Dernek/STKlar ve İletişim Bilgileri

Panama Gıda Maddeleri ve Benzer Ürünler Satıcıları ve Dağıtıcıları Derneği (ACOVIPA), bu sektördeki en önemli dernektir.

Tel: +507 6059-7436

Email: secretarioacovipa@gmail.com

Ticaret, Sanayi ve Tarım Odası, farklı sektörlerden 1.600'den fazla üyesi bulunan ve ülkenin en önemli Ticaret odası konumundadır. Bünyesinde yaklaşık 15 alt sektör yer almakta olup, bu alt sektörlerden biri de biri de gıda ve içecek sektörüdür.

Tel: +507 207-2429

Email: igalvez@panacamara.org

PROPANAMA ülkeye yatırım çekmek ve ihracatı artırmakla görevli devlet kurumu olup, ikili ticaretin ve işbirliklerinin geliştirilmesini de hedeflemektedir.

Tel: +507 6780-5239

Email: oortega@propanama.gob.pa

4.2.2 Varsa İthalatçı Firma Bilgisi Alınabilecek Açık Kaynaklar

Ülkedeki ithalatçı firma bilgilerine Panama Ulusal Gümrük Otoritesi web sitesi üzerinden ulaşılabilmektedir. Web sitesi, halihazırda Kasım 2024 itibarıyla yalnızca İspanyolca dilinde hizmet vermekte olup, mezkur siteye erişebilmek için ülkemizden VPN kullanılması gerekebilmektedir.

<https://ana.gob.pa>

Web sitesine tıkladığında gelen SIGA/SICE sistemine erişmek için üst menüdeki "Servicios y Plataformas" sekmesine tıklayıp SIGA/SICE'nın seçilmesi gerekmektedir. Söz konusu sistemde, ithalatçı kayıtları aranırken **bir yıllık zaman dilimleri** için arama yapılabilmektedir. Bu kapsamda, aşağıdaki ekran görüntüsünde kırmızı ok işareti ile belirtilen alana bir yıllık tarih aralığının girilmesi, ardından "Fraccion Arancelaria" adlı alana, 6 haneli bir HS-GTİP Kodu girilmelidir. GTİP Kodlarınızın ülkemizden farklı olarak 6'lı şekilde girilirken 4. Rakamdan sonra NOKTA "." İşaretinin konulması gerekmektedir. Örneğin GTİP 330420 Kodunun sisteme 3304.20 olarak yazılması elzemdir.

República de Panamá

Autoridad Nacional de Aduanas

AUTORIDAD NACIONAL DE ADUANAS

CONSULTA AL S.I.C.E. / S.I.G.A.

NOTA: Los resultados mostrados se enfocan a brindar información acerca del detalle de los artículos en una declaración, y no a la declaración aduanera en sí.

Fecha de Importación Desde 2009-01-01 Hasta 2024-11-10

Las consultas permitidas para este sistema solo pueden ser de un periodo máximo de doce (12)

R.U.C.

El valor R.U.C. debe ser provisto con sus guiones, sin espacios en blanco.

Nomb. Importador/Exportador

El nombre del importador/exportador provisto puede ser parcial o completo.

Tipo de Operación Importación Exportación

Especificar el tipo de operación que se está buscando.

Puerto de Entrada

El valor provisto puede ser completo o parcial.

Fracción Arancelaria

El valor provisto puede ser completo o parcial tomando en cuenta el siguiente formato: 9999.99.99

Mercancía

La descripción de la mercancía puede ser parcial o completo.

10

Cantidad de Resultados por Página

Consultar

Copyright © 2009 - Declaración de Privacidad

Bu kısımları doldurduktan sonra, "consultar" kısmına tıkladığında GTİP Kodu için sonuçlar aşağıdaki fotoğraftaki şekilde yer alacaktır. Listeyi excel formatında temin etmek için kırmızı kutucuk ile işaretlenen "Exportar a MS Excel" butonuna tıklanması gerekmektedir.

NOTA: Los resultados mostrados se enfocan a brindar información acerca del detalle de los **registros de mercancías** y no a la declaración aduanera en sí.

Se encontraron 2666 registros. [Realizar nueva búsqueda](#) [Reportar a MS Excel](#)

Fecha de la Importación	Importador	Descripción de Mercancía
30-Nov-2023	RUC: 240790-1-2238 CIA UNIV. DE PERF. FRANCESA	Procedencia FR Sombreros para los párpados Mostrar información detallada
30-Nov-2023	RUC: 240790-1-2238 CIA UNIV. DE PERF. FRANCESA	Procedencia FR Sombreros para los párpados Mostrar información detallada
30-Nov-2023	RUC: 954960-1-443922 OMNHLIFE DE PANAMA S A	Procedencia DE MAQUILLAJE PARA LOS OJOS (DELINEADOR) Mostrar información detallada
30-Nov-2023	RUC: 954960-1-443922 OMNHLIFE DE PANAMA S A	Procedencia DE MAQUILLAJE PARA LOS OJOS (DELINEADOR) Mostrar información detallada
30-Nov-2023	RUC: 954960-1-443922 OMNHLIFE DE PANAMA S A	Procedencia DE MAQUILLAJE PARA LOS OJOS (LAPIZ CEJA) Mostrar información detallada
30-Nov-2023	RUC: 954960-1-443922 OMNHLIFE DE PANAMA S A	Procedencia DE MAQUILLAJE PARA LOS OJOS (LAPIZ CEJA) Mostrar información detallada
01-Dic-2023	RUC: 1113000-1-650089 CITY HALL S A	Procedencia DE COSMETICOS Mostrar información detallada
01-Dic-2023	RUC: 1113000-1-650089 CITY HALL S A	Procedencia DE COSMETICOS Mostrar información detallada
01-Dic-2023	RUC: 30747-40-240144 PRODUCTOS AVON S A	Procedencia DE MAQUILLAJE DE OJOS Mostrar información detallada
01-Dic-2023	RUC: 30747-40-240144 PRODUCTOS AVON S A	Procedencia DE MAQUILLAJE DE OJOS Mostrar información detallada

Copyright © 2009 - Declaración de Privacidad

4.3 Sektörün İthalatında Zorunlu Belgeler

Gıda sektöründe ithalat için gerekli belgeler:

- Panama Gıda Ajansı (APA) bildirim formu
- İthal edilecek her ürünün sağlık kaydı (APA)
- Ticari faturanın örneği
- Gümrük beyannamesi veya ön beyannamesi olarak yer almaktadır.

Bazı zorunlu belgeler, malların türüne ve menşe ülkesine bağlı olarak değişebilmekte olup bu süreçte Panamalı bir gümrük müşaviri ile çalışılması önemle tavsiye edilmektedir.

4.4 Sektörde Sevk Öncesi İnceleme Zorunluluğu Var mıdır? Varsa Yetkilendirilmiş Gözetim Şirketleri Hangileridir?

Panama'da ön sevkiyat denetimi gerekliliği bulunmamaktadır. Ancak, Orta Amerika Gümrük prosedürleri el kitabına göre, kesin ithalat için malzeme ülkeye ulaştığında bir denetim yapılmaktadır. Bu yük denetimi yalnızca bir gümrük memuru tarafından gerçekleştirilebilir. Yük alındıktan sonra, belgelerde bildirilen malzemenin (miktar, tür) konteynerlerdeki ile aynı olduğu kontrol edilmektedir.

Canlı bitkiler ve hayvanlar, meyveler, taze sebzeler ve tahılların tüm ithalatları, ülkenin giriş noktalarına ulaştığında sağlık ve fitosaniter gereksinimlere uyup uymadığını doğrulamak amacıyla laboratuvar testlerine tabi tutulmaktadır.

4.5 Sektördeki Önemli Fuarlar ve Tarihleri

Panama'da en önemli fuar yaklaşık 42 yıldır düzenlenmekte olan EXPOCOMER Fuarıdır. Panama Ticaret ve Sanayi Odası (CCIAP) organizatörlüğünde düzenlenen genel ticaret fuarında gıda, içecek ve tarım ürünleri, tekstil, giyim ve aksesuar, teknoloji ve elektronik

ürünler, otomotiv yan sanayii sektörleri yer almakta olup lojistik, turizm gibi hizmet sektörlerinde de alt fuarlar eş zamanlı olarak farklı hollerde gerçekleştirilmektedir.

Dünya üzerinde genel ticaret fuarlarının yoğun ilgi görmediği bilinmekle birlikte, bu durumun aksine EXPOCOMER fuarı bölgenin en önemli fuarı olarak göze çarpmaktadır. Bilhassa Panama'nın bölgedeki hub olma özelliğinden kaynaklanan kolay ulaşım, Tocumen havaalanı üzerinden gerçekleşen uçuşlar ve Kosta Rika üzerinden karayolu taşımacılık imkanları sebebiyle yılda bir kez tüm sektörlerin Panama'da buluşarak satın alım gerçekleştirdikleri bilinmektedir. Öyle ki yalnızca mal ticarına ilişkin başlayan bu fuarda yıllar içerisinde lojistik, turizm, teknoloji ve bu sene de elektrikli ürünler üzerinde farklı alt fuarlar eklenmiştir.

59.000 metrekarelik bir alanda Panama Convention Center'da düzenlenen fuara 30'dan fazla ülkeden 600'ün üzerinde katılımcı firma yer almakta olup, mezkur fuarın bu yılki versiyonu 25-27 Mart 2025 tarihleri arasında gerçekleştirilecektir.

İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri alt birliği İstanbul Kimyevi Maddeler ve Mamülleri İhracatçıları Birliği (İKMİB) organizasyonunda milli katılım organizasyonu düzenlenen fuara tüm firmalarımızın katılımında fayda görülmektedir.

<https://www.expocomer.com/>

4.6 Sektör Firmalarına Hitap Eden ve Gerçekleştirilmesi Planlanan Ticaret Heyetleri

2024 yılında gıda sektöründe Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri alt birliği Güneydoğu Anadolu Hububat Bakliyat Yağlı Tohumlar ve Mamülleri İhracatçıları Birliği tarafından bir gıda heyeti gerçekleştirilmiştir. 2025 yılının ikinci yarısında yine gıda sektöründe bir Ticaret heyetinin daha gerçekleştirilmesi planlanmakta olup tarihler henüz kesinlik kazanmamıştır.

4.7 Varsa Sektörde İhale Yayınlayan Kamu Kurumları ile İlgili Bilgiler

Panama'nın merkezi kamu ihale kurumunun web sitesi PanamaCompra <https://www.panamacompra.gob.pa/>, tüm sektörlerle yönelik ihalelerin yayınlandığı tek adrestir. Bu portal, satıcıların web sitesine kaydolduktan sonra tüm ihaleleri inceleyebileceği, ihalelere teklif verebileceği resmi ve ücretsiz bir elektronik ihale sitesidir. Mezkur kurum tarafından en çok ihale yayınlanan sektörler:

- Sağlık
- Mühendislik, araştırma ve teknoloji hizmetleri
- Gıda (sosyal yardım amaçlı)
- İlaç ve Medikal Ürünler
- İnşaat ve bakım hizmetleri
- Üretim malzemeleri, yapılar, işler ve inşaat olarak yer almaktadır.

PanamaCompra Web Sitesi Bölümleri: Portal, Panama Compra V2 ve Panama Compra V3 olarak ikiye ayrılmıştır:

V2, Online Teklif, Küçük Kamu Alımları (10.000-50.000 ABD Doları), Kamu İhalesi, En İyi Değer İhalesi, Çerçeve Anlaşması İhalesi, Sanal Mağaza, Açık Artırma, Özel ve Olağanüstü İhale Prosedürleri, Acil Durum İhale Prosedürleri gibi süreçlerin yanı sıra bu versiyonda başlayan sözleşme süreçlerini tamamlamak için kullanılmaktadır.

V3, daha yeni bir versiyon olup, 10.000 ABD Dolarına kadarki daha küçük alımları yayınlamakta ve Sanal Eğitim Merkezi'ne erişim, sorular için çevrimiçi sohbet ve aşamalı olarak etkinleştirilecek diğer prosedürleri içermektedir.

"Devlete satış fırsatları" bölümünde, aktif tüm ihalelerin genel bir görünümü yer almakta olup, yayınlanan ihaleler bu bölümde de kategorilere ayrılmıştır. Yayınlanan 50 kategoride gıda ve içecekten dağıtım sistemleri ve makine ekipmanlarına kadar geniş sektör grupları yer almaktadır.

Bazı ihaleler yalnızca yerel firmalara yönelik olup, birçok ihale uluslararası katılıma açıktır. Her ihale teklifinde ihaleye çıkan kurum adı, tutarı, son başvuru süresi ve ilgili iletişim kişisi bilgileri yer almaktadır.

4.8 Ülkenin, Ülkemiz ve Diğer Ülkelerle STA/Tercihli Ticaret Anlaşmaları Hk. Bilgi

Panama ve ülkemiz arasında halihazırda bir serbest ticaret anlaşması bulunmamaktadır.

MICI (Sanayi ve Ticaret Bakanlığı) verileri kapsamında Panama'nın şu anda Serbest Ticaret Anlaşması bulunan ülkeler:

1. Kosta Rika
2. El Salvador
3. Honduras
4. Guatemala
5. Nikaragua
6. Güney Kore
7. Kanada
8. Singapur
9. Peru
10. İsrail
11. AETZ (İzlanda, Lihtenştayn, Norveç ve İsviçre)
12. Meksika
13. Şili
14. Tayvan'dır.

Ayrıca, Panama'nın tarafı olduğu diğer ticaret anlaşmaları ise:

- Panama ABD ile Ticaretin Geliştirilmesi Anlaşması,
- Avrupa Birliği ve Birleşik Krallık ile Ortaklık Anlaşması,
- Kolombiya, Dominik Cumhuriyeti, Trinidad ve Tobago ile Tercihli Ticaret Anlaşmaları,
- Latin Amerika Entegrasyon Derneği ülkeleri arasındaki Bölgesel Pazar Açılım Anlaşmasıdır.

4.9 Varsa Tercihli Tarifeden Yararlanmak için Gerekli Belgeler

Panama'nın ticaret anlaşması yaptığı tüm ülkeler ile ticaretinde özel tarife indiriminden yararlanabilmek için ürün sevkiyatı esnasında Menşe Şehadetnamesi hazırlanması gerekmektedir.

4.10 Sektörde Standartlar

Gıda Katkı Maddeleri

Panama, gıda katkı maddeleri konusunda Codex Alimentarius Standartlarına uymaktadır. Bu standartlar, Codex Standardı 192-1995 ve belirli gıda ürün kategorilerine yönelik diğer Codex Standartlarına dayanmakta olup, bazı özel gıda katkı maddesi düzenlemeleri bulunmaktadır:

- Teknik Düzenleme DGNTI-COPANIT (Panama) 08-241-1998, şarküteri ürünlerini (jambon, sosis) kapsamaktadır.
- Codex Standardı 191-1995 uyarınca, dondurulmuş kalamarlarda katkı maddesi kullanımı yasaktır.
- Pişirme yağları ve katı yağlar/tereyağı için kullanılan gıda boyaları, antioksidanlar, emülgatörler, koyulaştırıcılar, stabilizatörler ve aromalar, Codex Alimentarius standartlarına uygun olmalıdır.
- Tüm gıda ürünlerinin, 30 Kasım 2006 tarihli 386 sayılı Yürütme Kararı gereği, gliserol, sorbitol veya propilen glikol içermemesi gerekmektedir.

Bitki Sağlığı Gereklilikleri

Bitki sağlığı tedbirlerinin alınmasından sorumlu kuruluşlar, MIDA'ya (Tarım Kalkınma Bakanlığı) bağlı;
Ulusal Bitki Sağlığı Müdürlüğü,
Ulusal Hayvan Sağlığı Müdürlüğü,
Tarım Karantina İcra Müdürlüğü'dür.

İthalat öncesinde bitki sağlığı gereklilikleri ürünlerin harmonize koduna ve menşe ülkesine göre değişebilmekte olup, APA web sitesinde yer alan <https://sit.apa.gob.pa/ListadoRubros/Forms/Requisitos.aspx> linki üzerinden istenen bilgi ve belgelere ulaşılabilmektedir.

4.11 Sektörde Etiketleme

Sağlık Bakanlığı Kararı 1195, 1992 ve Etiketleme Gereklilikleri

1992 tarihli Sağlık Bakanlığı Kararı 1195, gıda, katkı maddeleri ve ambalajlama ile ilgili olarak CODEX kurallarına atıfta bulunmaktadır. Bu kurallar uyarınca, ürün etiketlerinde aşağıdaki temel bilgilerin yer alması gerekmektedir:

- Üreticinin adı ve adresi
- Son kullanma tarihi
- İçindekiler listesi
- Parti numarası
- Ürünün formu (örneğin, toz, sıvı vb.)
- Ürün tescili
- Barkod

2019 tarihli 113 sayılı Kanun, etiketlerde menşe ülkenin de belirtilmesini zorunlu tutmakta olup, son kullanma tarihi ve menşe ülke bilgisi, ithal edilen gıda ürünlerinin etiketlerinde yer alması gereken önemli bilgilerdir.

Çeşitli düzenleyici girişimlere rağmen, ulusal düzenlemeler, etiketlerin İspanyolca olmasını zorunlu kılmamaktadır. Ancak, Sağlık Bakanlığı tarafından bir Kararname ile belirlenmiş özel bir bileşen içeren ürünlerde (örneğin, ilaçlar, tarım kimyasalları, toksik ürünler ve insan sağlığı riskleri nedeniyle özel talimat veya uyarı gerektiren gıda ürünleri) İspanyolca etiketlemeyi zorunlu tutulmaktadır.

Kümes Hayvanı Ürünleri

Teknik Düzenleme DGNTI-COPANIT No. 33-480-2007, soğutulmuş veya dondurulmuş ürünlerin etiketinde, uygun şekilde "soğutulmuş" veya "dondurulmuş olarak muhafaza ediniz" ifadesinin bulunmasını zorunlu tutmaktadır. Ayrıca, son kullanma tarihi "Son tüketim tarihi" veya "Tercihen tüketim tarihi" olarak yer almalı; Taze-soğutulmuş ürünler için, raf ömrü 0 ile 7 derece arasında en fazla 10 gün olmalıdır. Dondurulmuş ürünler için, raf ömrü 0 ile -18 derece arasında en fazla bir yıl süre ile sınırlanmalı ve etiket üzerinde üretim tarihi de belirtilmelidir.

Özel Etiketleme Gereklilikleri

Öğütülmüş Pirinç:

2002 tarihli Teknik Düzenleme DGNTI-COPANIT No. 75 uyarınca, Panama'da satılan tüm öğütülmüş pirinç ürünlerinin etiketlerinde;

"Özel Pirinç" için: "Uzun taneli pirinç oranı en az %95",

"Premier Pirinç" için: "Orta taneli pirinç oranı en az %95" ifadelerinin yer alması zorunludur.

Bebek Mamaları:

Nisan 2014'ten itibaren, bebek mamaları (bebek formülleri, tamamlayıcı gıdalar [meyve

ve sebze suları, püreler], biberonlar ve emzikler) üzerinde, ürün etiketlerinin üzerine İspanyolca ve büyük harflerle "Anne sütü bebekler için en iyi besindir." etiketinin yapıştırılması gerekmektedir. Bu düzenleme, 14 Mayıs 2013 tarihli 513 Sayılı Yürütme Kararı ve 30 Ekim 2012 tarihli 1457 Sayılı Yürütme Kararı ile uygulanmakta olup, 23 Kasım 1995 tarihli 50 Sayılı Kanun çerçevesinde emzirmenin korunması ve teşvik edilmesini amaçlamaktadır. Düzenleme, yerel ve ithal ürünler için geçerlidir.

Soğan ve Patates

Soğanlar için Teknik Düzenleme No. 52-2017, Patatesler için Teknik Düzenleme No. 65-2019, çerçevesinde, tüm çuvalların etiketlerinde şu bilgilerin yer alması gerekmektedir:

- Üreticinin adı veya şirket unvanı
- Adres
- Telefon
- Hasat tarihi (AA/GG/YY)
- Paketleme tarihi (AA/GG/YY)
- Kategori
- Menşei
- Boyut (büyük, orta veya küçük)
- Kalibre (mm)
- Net ağırlık (kilogram veya pound)
- Son kullanma tarihi (hasat tarihinden itibaren belirlenir).

Bitki Bazlı Et ve Süt Alternatifleri:

Panama, bitki bazlı gıda ürünlerinin etiketlenmesini tüketiciyi yanıltmamak adına düzenlemektedir:

Sığır, domuz veya kümes hayvanı etine alternatif ürünler için "bitki bazlı et" etiketi kullanılmalıdır.

Bitki bazlı süt veya peynir alternatifleri (örneğin badem, pirinç, yulaf, soya, hindistancevizi veya kenevir bazlı), mamalardan elde edilmeyen (inek, keçi veya koyun sütü gibi) ürünler olarak tanımlanmalı ve bitki bazlı menşei belirtilmelidir.

Bu gereklilik, Teknik Düzenleme No. 16-2003'ün 7.2.1.1. Maddesi uyarınca düzenlenmiştir.

4.12 Sektörde Ambalajlama

Panama, tüm ürünlerin "gıda sınıfı malzemelerle" ambalajlanmasını zorunlu tutmaktadır.

4.13 Lojistik (nakliye süresi, en fazla tercih edilen taşıma modları, güzergahlar v.b.)

Panama, dış ticarete kullanılan çeşitli ulaşım modlarıyla UNCTAD'a göre, Latin Amerika'da en yüksek bağlantı modlarına sahip ülkedir. Panama, coğrafi konumunun avantajlarından yararlanmak için deniz, kara ve hava ulaşımının tamamını kullanmaktadır.

Deniz taşımacılığı, Panama'nın dış ticarete en önemli ulaşım modudur. Panama, konteyner, dökme yük, sıvı yük ve genel kargo hizmetleri ile aynı zamanda yolcu

taşımasına olanak sağlayan kruvaziyer terminalleri içeren bir deniz limanı ağına sahiptir. Panama Kanalı'nın Atlantik ve Pasifik girişlerindeki limanlar, konteynerize yüklerin elleçlenmesinde Panama'yı bir aktarma merkezi haline getirmiştir.

Panama Kanalı, dünya ticaret yollarının en önemli noktalarından biri olup, Atlantik ve Pasifik okyanuslarını bağlamaktadır. Geçiş süresini kısaltarak deniz yollarını daha verimli hale getirmek için tasarlanan kanal, 180 deniz rotasını birleştirerek 170 ülkede 1.920 limana bağlanmaktadır. 2022 yılında küresel deniz ticaretinin %2,4'ü bu kanal üzerinden geçmiştir.

Son yıllarda hava taşımacılığı güçlü bir ticaret taşımacılığı modu olarak hızla gelişmiştir. Tocumen Uluslararası Havalimanı, Amerika, Asya ve Avrupa'da 70'den fazla şehre uçuş sağlamaktadır. Havalimanının genişleme planları devam etmekte olup, gelişmiş bir lojistik sektörü ile büyümenin sürdürülmesi hedeflenmektedir.

Panama ile Türkiye arasındaki deniz taşımacılık süresi, rotaya bağlı olarak 20 ile 30+ gün arasında değişmektedir. Çoğu rota, Türkiye ile Panama arasında bazı duraklamalar yapmaktadır. Maersk tarafından sunulan ECUMED Batı yönlü rota, Yunanistan'ın Pire Limanı'ndan başlayarak, Yunan, Türk, Fas ve İspanyol limanlarını ziyaret ettikten sonra Amerika Birleşik Devletleri ve ardından Latin Amerika boyunca ilerleyerek Balboa Limanı'na ulaşmaktadır (37. gün). Nakliye rotalarıyla ilgili daha fazla bilgi almak için, bireysel ihtiyaçlara özel bilgi verebilecek nitelikli taşıma şirketleri ile doğrulama yapılması önerilir. Panama City ile İstanbul arasındaki hava taşımacılığı yaklaşık 12-14 saat sürmektedir. Bu kapsamda en çok kullanılan hat THY'nin haftada 10 adet gerçekleştirilen İstanbul-Panama City uçuşları olup, Avrupa'da özellikle İspanya aktarmalı uçuşlar da bulunmaktadır.

4.14 Dağıtım Kanalları

Panama, Batı ülkelerine göre daha küçük bir pazar olup, dağıtım ağı gelişmiş ve karmaşık değildir. Bu nedenle, pazarlama zinciri kısa olup, araçlar oldukça sınırlıdır. Panama'da faaliyet gösteren çoğu distribütör, aynı zamanda diğer Orta Amerika ülkelerinde de faaliyet göstermektedir. Genellikle aynı kişi, ithalatçı, distribütör, toptancı ve perakendeci gibi farklı işlevleri aynı anda yerine getirmektedir.

Perakende Sektörü ve Modern Perakendeciliğin Yükselişi

Euromonitor'un 2019 tarihli Panama perakendeciliği üzerine yaptığı çalışmaya göre, nüfus artışı, ülkenin kentleşmesi ve şehirlerin büyümesi, satışların artmasına ve modern perakende ticaretinin (hipermarketler, süpermarketler ve gıda mağazaları) diğer kanalların önüne geçmesine yol açmıştır. Modern perakende ticareti, tüketicilere daha hızlı, daha düşük fiyatlarla ve aynı mekânda tüm ürün kategorilerinin temin edilebilmesi kolaylığı sunduğu için, geleneksel uzmanlaşmış mağazaların büyümesinden çok daha hızlı bir şekilde büyümüştür.

Yiyecek Hizmetleri Sektörü

Uluslararası gıda hizmeti operatörleri ve yerel firmalar (Sysco, H.T. Tzanetatos, Proserv, Dicarina gibi) 50 yılı aşkın süredir gıda ve içecek ithalatı, lojistik (depolama/taşıma) ve ürün satış ve pazarlaması yapmaktadır. Bu kurumlar ve tesisler, yerel ve uluslararası mutfakları destekleyerek Panama'nın gıda hizmetleri endüstrisini ülkenin en güçlü sektörlerinden biri haline getirmiştir.

Panama'da Ticari Dağıtımın Temel Özellikleri

Panama'daki ticari dağıtımın ana özellikleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Yüksek İşletme Yoğunluğu: Aile tipi grupların veya holdinglerin ağırlıkta olduğu bir yapıya sahiptir (Motta, Varela, Galindo, Arias, Melo gibi büyük aile şirketleri).
- Coğrafi Yoğunlaşma: İşletmelerin %80'inden fazlası, Panama ve Colón gibi metropol bölgesinde yer almaktadır.
- Coğrafi Uzmanlaşma:
Panama: Sanayi ve hizmet sektörü.
Colón: Karayip bölgesinde bulunan Serbest Bölge.
David (Chiriquí): Tarım ve gıda sanayi.
- Şirketlerin Küçük Ölçekte Olması: Çok az sayıda şirketin 500'den fazla çalışanı bulunmaktadır ve bunlar da tamamen hizmet sektöründe faaliyet göstermektedir.

4.15 E-Ticaret (Sınır Ötesi E-Ticaret/E-İhracat)

Panama, e-ticaret alanında oldukça yeni bir oyuncu olup, pandemi sonrasında ekonomideki rolü hızla büyümüştür. E-ticaret, ülkenin toplam gelirinin %24'ünü oluşturarak pazara liderlik etmektedir. Panama'daki çevrimiçi satışların 2024 yılına kadar 1.173 milyon dolar seviyesine ulaşması beklenmektedir. Bu da ülkenin, Statista şirketinin Dijital Pazar Tahminleri'ne göre e-ticaret pazarında 65. en büyük pazar olarak konumlanmasını sağlayacaktır.

4.15.1 Ülkedeki Pazaryerleri

Panama'da gıda ürünleri için çok fazla elektronik pazar yeri bulunmamaktadır. Ancak, **PedidosYa** adlı mobil uygulama, yemek ve market alışverişlerinde ev teslimatı konusunda önemli bir rol oynamaktadır. PedidosYa, 2021 yılı sonunda operasyonlarını 8 ildeki 15 şehre genişletmiş ve 2021 yılının Eylül ayına kadar 560 milyon doları aşan bölgesel satış bildirerek yıllık %70'lik bir büyüme gerçekleştirdiğini açıklamıştır. Panamalıların online gıda alışverişine karşı genel olarak olumlu bir farkındalığı olsa da, bu kanal, gıda alımının son aşamasında genellikle sıkça tercih edilmemektedir. Tüketiciler, fiziksel perakende mağazalarını tercih etmeye devam etmektedir.

4.15.2 Özel Günler, Bayramlar v.b.

Panama’da nüfusun büyük bir kısmı Katolik olduğu için, dini bayramlar, özellikle Noel ve Kutsal Cuma gibi günler, ulusal tatil olarak kabul edilmektedir.

Panama'nın İş Kanunu'nun 47. Maddesine göre, ulusal tatil veya ulusal yas günü olarak kanunla belirlenen bir tatil günü Pazar gününe denk gelirse, ertesi Pazartesi günü tatil günü olarak uygulanmaktadır.

Panama Resmi Tatilleri 2025	
1 Ocak	Yeni Yıl
9 Ocak	Martyrs Günü
4 Mart	Karnaval
18 Nisan	Kutsal Cuma
1 Mayıs	Emek Bayramı
3 Kasım	Kolombiya’dan Ayrılış Günü
5 Kasım	Kolon’un Bağımsızlık Günü
10 Kasım	Yas Günü
28 Kasım	İspanya’dan Ayrılış Günü
8 Aralık	Anneler Günü
20 Aralık	Yas Günü
25 Aralık	Christmas

Carnival, Kutsal Hafta (Holy Week) ve Kasım ayı gibi tatil dönemlerinde, birçok işletme çalışanlarına 1 veya 2 ek tatil günü vermeyi tercih edebilir. Bu durum, işletmelerin faaliyetlerini ve hizmet sürekliliğini etkileyebilir. Dolayısıyla, bu tarihlerde Panama'daki ticari faaliyetlerin düzenlenmesi ve işletmelerin açık olma durumu göz önünde bulundurulmalıdır.

4.15.3 En Çok Kullanılan Sosyal Medya Platformları

2024 pazarlama çalışmalarına göre, Panama'da en popüler sosyal medya platformları TikTok, Instagram ve YouTube'dur.

TikTok, 2.57 milyon kullanıcı ile en popüler platformu, Instagram, 2.55 milyon kullanıcı ile ikinci sırada, YouTube, 2.45 milyon kullanıcı ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Pazarlama faaliyetlerinin çoğu, içeriklerin daha geniş bir kitleye ulaşması ve bazı durumlarda viral olma potansiyeline sahip olması nedeniyle TikTok ve Instagram platformlarında yapılmaktadır.

4.15.4 E-Ticaretteki Gümrük Vergileri ve Muafiyetleri

E-ticaret, Panama'ya ithalat yapan diğer şirketlerle aynı gümrük vergilerine tabidir. Bu durum, Panama Ulusal Gümrük İdaresi tarafından yayımlanan Vergi Tarifesi'ne göre belirlenmiştir.

4.15.5 E-Ticarete Yönelik Düzenlemeler

Panama'da e-ticaretle ilgili düzenlemeler, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı tarafından belirlenmektedir. 22 Temmuz 2008 tarihli Elektronik Ticaret Yasası (Law 51), interneti ticaret yapma aracı olarak teşvik etmesine rağmen, her internet hizmet sağlayıcısının uyması gereken bazı temel gereksinimler bulunmaktadır.

-İşletme Kuruluşu Gerekliliği ; İnternet üzerinden ticari hizmet sağlamak için, yasal olarak faaliyet göstermek adına Ticaret ve Sanayi Bakanlığı tarafından Panama Emprende aracılığıyla uygun bir İşletme Bildirimi alınması zorunludur.

-Yasal İzinler ve Lisanslar; internet üzerinden tamamen ticaret yapan bir işletmeye sahip olmak, gerekli izinler, sertifikalar veya lisanslardan muaf olduğu anlamına gelmemekte, ticari faaliyetle ilgili düzenlemelere uygunluk sağlanması zorunlu tutulmaktadır.

-Yasal Sorumluluklar; firmalar Ticari Hizmet Sağlayıcısı olarak, tüm sivil, cezai ve idari sorumluluklara haiz olup, Tüketici Koruma ve Rekabet Savunma Kurumu (ACODECO), Gelir Genel Müdürlüğü (DGI) veya Sağlık Bakanlığı (MINSA) gibi denetim ve denetim yetkileri verilen yetkili kurumların kurallarına uymakta yükümlüdür.

Koşullar ve Kullanım Şartları

E-ticaret yapılması planlanan web sitesinde veya elektronik platformda “Koşullar ve kullanım şartları”nın yayınlanması gerekmektedir. Bu belge, kullanıcılara ve potansiyel müşterilere işin ticaret politikalarını iletmeyi amaçladığıdır. Bu belgede yer alması gereken ana unsurlar:

- Şirketin ticaret unvanı
- Web sitesi URL’si
- Gerçekleştirilen ticaret faaliyetinin türü ve pazarlamak istenen ürün ve hizmetlerin özeti
- Web sitesi veya uygulama üzerinden kabul edilecek ödeme yöntemleri (Kredi Kartları, Nakit, Transferler vb.) ve müşteriye verilecek ödeme kanıt belgesi
- Ürün teslimat prosedürünü ayrıntılı olarak açıklanması: Müşterinin belirli bir noktada ve zamanda ürünü alması gerekli mi/eve teslimat yapıyorsa teslimat bölgesi, teslimat süresi ve müşteriye önemli olabilecek diğer detayların bildirilmesi,
- Müşteri şikayetleri, talepler veya iadeler için prosedürlerin açıklanması: İletişim kurulabilecek kişi(ler), telefon numaraları, e-posta adresleri vb.’dir.

Gizlilik Politikaları

Online alışveriş yapabilmek için müşteriler, işyerleriyle kişisel verilerini paylaşmak zorunda olup, (adres, telefon numarası, kredi kartı numarası vb.) elektronik ortamda hizmet sağlayan işletmelerin ise bu verileri korumak için güvenlik sistemlerine sahip olmaları gerekmektedir.

Bu nedenle, web sitesi barındırma hizmet sağlayıcısı ve ödeme işlemcisi olarak hizmet alınan şirketle, kullanacakları güvenlik sistemlerinin danışılması ve bu bilgilerin web sitenizin Gizlilik Politikaları kısmında belirtilmesi gerekmektedir.

Bu kısımda ayrıca açıklanması gereken bilgiler:

- Müşteri verilerini nasıl koruyacağınız ve gizlilik politikalarınızın nasıl işlediği
- Müşterilerden talep edilecek veriler (örneğin, ad, soyad, e-posta adresi, telefon numarası, ödeme bilgileri vb.).
- Verilere neden ihtiyaç duyulduğu
- Verilerin nasıl korunacağı
- E-posta adresleri ve diğer verilerin reklam amaçlı kullanılması durumunda müşterinin bilgilendirilmesi ve onayının alınması

İşlemler için Güvenliğin Sağlanması

Eğer web sitenizde online ödeme kabul edilecek ise, elektronik ödemeleri işlemek ve banka hesabınıza yatırmak için bir hizmet sağlayıcısından hizmet alınması gerekmektedir. Bu hizmet sağlayıcılar, Ödeme İşlemcileri olarak bilinmekte ve uluslararası PCI DSS (Payment Card Industry Data Security Standard) sertifikasına sahip olmaktadır.

4.15.6 E-Ticarete Yönelik Lojistik Hizmetleri (Hızlı kargo ve sipariş karşılama hizmetleri (fulfillment) sunan firmalar v.b.)

EntregoYa: EntregoYa, entegrasyon eklentileri sağlamakta ve tüm ürünlerin “teslim-paketleme” işlemlerini yapmaktadır. Panama City için “aynı gün” teslimatlar ve ülke genelinde “ertesi gün sabah” teslimat hizmeti bulunmaktadır.

Zappy Delivery: Zappy Delivery, taşımacılık yönetimi ve sistematik lojistik kargo hizmetlerine odaklanan bir Panamalı şirkettir. Envanter dağıtım hizmetleri, şubeleri arasındaki malzeme transferi ve E-Ticaret için kapıdan kapıya teslimat hizmetleri bulunmaktadır.

CCM Solutions: CCM, ticari paketler veya özel işlem gerektiren kritik kurye hizmetleri için ülke genelinde kapıdan kapıya teslimat hizmeti (Posta Hizmetleri) sunmaktadır.

Pointer Express: İşletme kurye hizmeti, akıllı adresler, paket güvenliği, gelişmiş takip teknolojisi ve çevrimiçi teslimat kanıtı sunan hafif paketler için uygundur. Panama City, Panama Pacifico ve Colón'daki en yoğun alanlarda şubelere sahiptir.

Rapi Express: Rapi Express, kurumsal mesajlaşma ve sosyal lojistik, ayrıca ülke genelinde kurye hizmeti sunan bir Panamalı şirkettir.

4.16 Tanıtım ve Pazarlama

Panama'da, satışlar veya kuponlar genellikle markaların Instagram hesapları ya da Oferta Simple gibi kupon siteleri aracılığıyla duyurulmaktadır. Bir hizmet, deneyim veya ürün için yapılan indirimler, işyeri görünürlüğünü artırmak ve yeni müşterilere ulaşmak amacıyla bu yöntemlerden biriyle reklam kanallarına sunulmaktadır. Panama'nın en büyük

bankalarından biri olan Banco General, her ay farklı restoranlar ve hizmetlerle işbirliği yaparak özel teklifler sunmaktadır.

Yiyecek ve içecek sektöründe, Burger Week, Sushi Week veya Micro Brew Fest gibi etkinlikler düzenlenmektedir. Bu etkinliklerde, restoranlar ve ürün markaları müşterilerin denemesi için özel bir ürün seçkisi sunmaktadır.

Black Friday (Kara Cuma) ve Cyber Monday (Siber Pazartesi), son birkaç yılda giderek daha fazla ilgi görmektedir. Kara Cuma, Şükran Günü'nden sonraki Cuma günü yapılan satış etkinliği olup, indirimler hafta sonu boyunca devam etmektedir. Siber Pazartesi ise bu hafta sonunun ardından gelen Pazartesi günü yapılır ve genellikle elektronik cihazlar üzerinde indirimler sunmaktadır.

4.17 Sektörde Tüketici/ Alıcı Tercihleri ve Son Tercihler

Panamalı tüketiciler, iki sosyo-ekonomik segmente ayrılmaktadır.

Yüksek gelir grubundaki tüketiciler: Bu grup, kaliteyi fiyattan ön planda tutmakta ve daha çok uluslararası ürünleri tercih etmektedir. Amerikan ve Avrupa trendlerinden etkilenen grup alışveriş merkezleri ve lüks süpermarketlerden alışverişini tercih etmektedir.

Daha düşük orta gelir grubundaki tüketiciler: Bu grup için fiyat, satın alma kararı verirken ana faktördür. Çoğunlukla indirim arayışında olup, büyük mağazalarda ve outletlerde alışveriş yapmayı tercih etmektedir.

Panama pazarında Amerika Birleşik Devletleri'nin etkisi oldukça güçlüdür; bu nedenle Amerikan ürünleri genellikle diğer kökenlere ait benzer ürünlere kıyasla daha kaliteli kabul edilmektedir.

Son yıllarda, daha pratik ve sağlıklı gıdaların tüketimi eğilimi artmış, tüketiciler, özellikle karantina ve pandemiye bağlı olarak yaşanan sağlık sorunlarının ardından, daha sağlıklı bir diyeteye yönelme eğilimine geçmiştir. Bu kapsamda, kinoa, bulgur, kepekli un, sağlıklı galeteler ve atıştırmalıklar yükseliş trendindedir.

Kantar araştırma şirketinin Tüketici Yönelimleri raporuna göre, 2024 Haziran itibarıyla Orta Amerika'da ürünleri toptan satın alma eğilimi artmıştır. Raporda, Panama'nın, tüketicilerinin toptan ürün satın alma sıklığının en çok arttığı Orta Amerika ülkesi olduğu belirtilmektedir.

4.18 Sektörde Vergiler (gümrük vergisi, katma değer vergisi, özel tüketim vergisi, ilave gümrük vergisi, anti-damping vergisi v.b.)

Ulusal Gümrük İdaresi'ne göre, çoğu gıda ürünü (çok az istisna dışında) alımları için %7 ITBMS (taşınabilir malların ve hizmetlerin transferine ilişkin vergi) **uygulanmamaktadır.** Gıda ürünleri için gümrük vergisi, üründen ürüne büyük farklılıklar gösterdiği için bu bilginin her ürün için ulusal gümrük tarifesinde tekrar kontrolünün yapılması gerekmektedir. Firmalarımızın kendi ürün GTİP Kodları ile Müşavirliğimize başvurmaları halinde güncel gümrük vergi oranları paylaşılacaktır.

Aşağıda yer alan tabloda Panama’da en çok ithal edilen gıda ürünlerinin gümrük vergi oranları yer almaktadır.

GTIP Kodu	Gümrük Vergisi
1005.90	0 – 40%
2106.90	0 – 15%
1006.10	0 – 90%
1507.90	10%
1001.19	0%
2004.10	10%
1604.14	0%
1905.31	10 – 15%
0406.90	15 – 30%
1905.90	0 – 25%

4.19 Varsa Sektöre Yönelik ve Genel Tarife Dışı Engeller

Gıda ürünleri için sağlık kaydı ülkedeki en önemli ithalat prosedürüdür. İlk kayıt süreci ithalatçı firma ile işbirliği halinde yürütüldüğünden, ihracatçı firmalarımızın Panamalı kontakları ile sürekli iletişim halinde olmaları ve konunun takibini bırakmamaları önemle tavsiye edilmektedir.

5. Sektörde İhracatçılarımızı Bekleyen Fırsatlar

Artan ilgi ve talep, gıda sektöründe ithalat bağımlılığı ve Türk dizileri sebebiyle Türk ürünlerine olan yoğun ilgi sebebiyle firmalarımızın Panama pazarına girmesi için altın bir fırsattır. Daha önce de belirtildiği gibi, Panamalı tüketiciler sağlık konusunda daha bilinçli hale gelmiş ve bu da organik gıda talebinin artmasına yol açmıştır. Yabancıların (çoğunlukla Avrupa ülkeleri ve ABD’den gelen emekliler) ve uluslararası seyahat eden turist ve kruiz gemilerinin artan oranı, özel gıdalara yönelik bir pazar oluşturmuştur.

6. Sektörde İhracatçılarımızı Bekleyen Tehditler

Bürokrasi ve kayıt prosedürleri Panama’da önemli ticaret engelleri oluşturmaktadır. Kayıt işlemleri uzun sürmesi ve maliyetli oluşu zaman zaman firmalarımızı zorlayabilmektedir. Ancak, kayıt sürecinin tamamlanmasının ardından kayıtların 10 yıl geçerli olması sebebiyle bir kez bu aşamaların tamamlanması, devamında firmalarımız için sorun teşkil etmemektedir.

Ülkede Amerikan ürünlerine olan eğilim, Türk gıda şirketlerinin Panama pazarına girişini zorlaştıran bir faktör olabilir. Gıda ambalajının, tüketicilerin yeni ürünleri denemesi için dikkat çekici olması gerekmektedir.

7. Gıda Sektöründe İhracatın Artırılması için Firmalara Öneriler

Ürünün pazara sunulmasında doğru hedef kitleye ulaşabilmek için yerel distribütörlerle stratejik ortaklıklar kurulması önemle tavsiye edilmektedir.

Marka bilinirliği oluşturmak için hedef kitleye bağlı olarak farklı platformlarda pazarlama yapılması, eğer mümkün ise halihazırda Latin Amerika bölgesinde yayınlanan Türk dizilerinde sponsorluk ya da ürün yerleştirme uygulamasına gidilmesi, ülkedeki en önemli ticari fuar olan EXPOCOMER'e katılım sağlanması-standda tadım yapılması, ticaret heyetlerine iştirak edilmesi oldukça önemlidir.

8. Belirtilmesinde Fayda Görülen Diğer Hususlar

- Panama'da, et veya hayvansal ürünlerin ihracatı için, yetkilendirilmiş ihracat tesisleri listesine kayıtlı olmak gerekmektedir.
- Panama'daki çoğu kayıt ve kuruluş prosedürü için uygun bir Panama'lı avukatla çalışılması zorunlu tutulmaktadır.
- Resmi yabancı belgelerin genellikle tasdik edilmesi (apostil şerhi) gerekmektedir.

9. Genel Değerlendirme

Panama'da gıda sektörü Türk firmalarımız için önemli fırsatlar sunmaktadır. Ülkenin ithalatta bağımlı oluşu, dağıtım kanalları sebebiyle yakın coğrafyanın yanı sıra tüm Latin Amerika kıtasına erişim imkanları, ülkede ABD Dolarının yerel para birimi olarak kullanılması, son 5 yılda bölgede artan ve dizi sektöründe lider konumda olan Türk dizileri çerçevesinde ülkemize ve ülkemiz ürünlerine olan ilgi ve talebin artması birçok fırsat sunmaktadır.

Panama'nın konumu nedeniyle birçok uluslararası şirketin temsilciliklerinin burada oluşu, ülkedeki expat ve nitelikli göçmen sayısı kaliteli ürünlere ve farklı coğrafyalardan tatları denemeye hazır kesimi bünyesinde barındırmaktadır.

Son olarak, ülkede bir Türk restoranı bulunmamasına rağmen Panama halkının merak ederek Türk kahvesi, lokum, gül reçeli, bulgur gibi ürünlerimizin nerede satıldığına dair talepler Müşavirliğimize ulaşmakta; halihazırdaki bu ilginin ülkemiz gıda firmalarınca değerlendirilmesinin önemli olduğu değerlendirilmektedir.

***Panama Ticaret Müşavirliği tarafından hazırlanan bu Rapor bilgi amaçlı olup herhangi bir hukuki bağlayıcılığı yoktur. ***

10. Yararlı Adresler

<https://www.propanama.gob.pa/panama/>

<https://www.panacamara.com/>

<https://intelcom.gob.pa/inicio>

<https://www.minsa.gob.pa/>

<https://digesi.mici.gob.pa/>

11.Referanslar

<https://www.metrolibre.com/economia/ganaderos-estiman-que-la-produccion-de-leche-podria-disminuir-15-IB9388903>

<https://www.metrolibre.com/economia/aumenta-la-produccion-de-bebidas-alcoholicas-YE9655054>

<https://www.simbolointeractivo.com/estadisticas-de-marketing-digital-en-panama/>

<https://mici.gob.pa/comercio-por-internet/>

<https://mici.gob.pa/dgpe-sector-agricola/>

https://pnici.mici.gob.pa/storage/Publicaciones/EM%20Sub-sector%20Alimentos%20Procesados_2021.pdf

<https://elcapitalfinanciero.com/proluxsa-conquista-centroamerica-el-caribe-y-ee-uu/>

<https://mici.gob.pa/wp-content/uploads/2022/05/listados-de-empresas-inscritas-en-el-rin-2022-compressed-1.pdf>

<https://www.inec.gob.pa/DASHBOARDS>

<https://mici.gob.pa/onci-acuerdos-comerciales-regionales/>

<https://www.digerpi.gob.pa/cms/>

<https://dgi.mef.gob.pa/itbms/Generalidades.php>

<https://www.panacamara.com/exposiciones-comerciales/>

<https://propanama.gob.pa/en/Pagina%2FTendenciasConsumo>

<https://faolex.fao.org/docs/pdf/pan175531.pdf>

<https://www.lloydsbanktrade.com/en/market-potential/panama/marketing>

<https://www.panamacompra.gob.pa/Inicio/#/>

<https://dashlog.gatech.pa/ft>

https://www.ana.gob.pa/w_ana/images/ANA_pdf/pag_princ_pdf/manual_unico_procedimientos_aduaneros_centroamericanos.pdf

<https://dashlog.gatech.pa/ft>

<https://www.mitradel.gob.pa/wp-content/uploads/2016/12/c%C3%B3digo-detrabajo.pdf>

https://siga-consulta.ana.gob.pa/aduana/SIGA_SICE/index.php?csrc=11817165114310690379

<https://logistics.gatech.pa/intercambio-comercial/tratados-y-acuerdos/mapa-de-tratados-y-acuerdos/>

<https://www.panamaamerica.com.pa/economia/supermercado-tiendas-son-preferidas-hacer-compra-1181847>

<https://www.laestrella.com.pa/economia/panama-lidera-la-tendencia-de-comprar-productos-a-granel-CL8836433>

<https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/0c372c04-8b29-4093-bba6-8674b1d237c7/content>

<https://mida.gob.pa/ministro-valderrama-insiste-en-revisar-el-tlc-con-estados-unidos-por-seguridad-nacional-y-alimentaria/>

<https://mida.gob.pa/wp-content/uploads/2024/09/Raices-y-Tuberculos-2024-2025.pdf?csrc=735783465499427036>

<https://www.maersk.com/local-information/shipping-from-europe-to-latin-america/ecumed-westbound>